

СЕКЦІЯ 4

ПСИХОЛОГІЯ СЬОГОДНІ: ДОСЛІДЖЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Авраменко А. В., здобувач вищої освіти,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна

Науковий керівник – Пузь І. В., к. психол.н., доц.,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

На сьогоднішній день одним із найактуальніших напрямів досліджень у психології дорослішання є дослідження різних аспектів ідентичності особистості. Проблема статево-рольової ідентифікації особистості в процесі соціалізації є досить актуальним питанням в контексті вивчення проблем самовизначення і самореалізації у побудові міжособистісних (партнерських) стосунків, у формуванні моделі поведінки в подружньому житті та сім'ї.

Вивчення статево-рольової ідентифікації особистості, а також чинників, які на неї впливають, є актуальним впродовж останніх десятиліть. Серед сучасних дослідників питання статево-рольової ідентифікації розглядаються у працях Г. Алексєєвої, О. Балакіревої, В. Бондаровської, Т. Говорун, О. Кікінеджи, Т. Гурко, Є. Здравомислової, А. Тьомкіної, І. Кльоциної, І. Ковальчук та інших. Проблема статево-рольової соціалізації особистості представлена в психоаналітичній теорії (З. Фрейд), теорії статевої типізації (соціального научіння) (Е. Маккобі, К. Джеклін, Дж. Бардвік, І. Дуван), теорії когнітивного розвитку (Л. Колберг, Ж. Піаже, А. Маслоу), теорії «нової психології статі» (Дж. Стоккард, М. Джонсон), теорії статевої ролі (Дж. Мані, Т. Парсон, Р. Бейлз) та теорії соціального конструювання гендера (М. Мід, П. Бергер, Т. Лукман).

У різних джерелах по-різному описується роль і вплив статево-рольової ідентифікації на розвиток особистості. На думку Л. А. Арутюнової, статево-рольова соціалізація – це невід'ємна частина загального процесу соціалізації, що включає в себе три компоненти: розвиток уявлень про себе як про представника певної статі; виникнення статево-рольових переваг і ціннісних орієнтацій; виникнення форм поведінки відповідно до статі. Ведучими механізмами

статеврольової соціалізації можна вважати родову ідентифікацію і статеву диференціацію [1].

Статеврольова соціалізація сприяє формуванню статево-рольової поведінки. Існують різні трактування цього поняття: поведінка, що реалізує соціальні, нормативні очікування, які визначають, чим мають або не мають займатися чоловіки і жінки; поведінка, властива людині певної статі при виконанні нею різних соціальних ролей; соціальна поведінка, що реалізує комплекс очікувань, стереотипів, вимог, адресованих суспільством представникам чоловічої або жіночої статі.

Стосовно підліткового віку статево-рольова поведінка розуміється як особлива модель соціальної поведінки, яка відображає систему уявлень про свій статевий образ, що виявляється в різних ситуаціях, в діяльності, в способах взаємин дівчат і хлопців, обумовлених еталонами чоловічої та жіночої поведінки. «Статева роль, – на думку І. С. Кона, – це модель соціальної поведінки, специфічний набір вимог і очікувань, що висувуються суспільством до осіб чоловічої і жіночої статі». Статева роль – це уявлення про себе як про істоту чоловічої чи жіночої статі в установках і поведінці, що виявляються в соціальних ситуаціях.

Засвоєння статевої ролі припадає на короткий період між пубертатом і початком дорослості. В перехідному віці соціальний тиск дорослих і групи однолітків вимагає від підлітка прийняти соціально схвалювану статево-рольову роль з усім набором властивих їй поведінкових характеристик. Статева роль інтегрує в собі специфічні особливості індивіда як представника конкретної статі. Це визначається у хлопчиків у проявах мужності (маскулінності), а у дівчаток – жіночності (фемінності). Маскулінність / фемінність можна представити як сукупність найбільш значущих ознак, властивостей, притаманних чоловіку / жінці, на відміну від жінки / чоловіка. Від своєчасності і повноти процесу опанування статевої ролі через формування психологічних рис маскулінності і фемінності залежить у підлітків упевненість в собі, цільність переживань, визначеність установок і, зрештою, ефективність спілкування та взаємодії з оточуючими [2, с. 71].

Важлива роль у формуванні статево-рольової ідентифікації належить сімейному вихованню. Саме в родині у світогляді молодої людини формуються базові уявлення щодо поняття чоловічого і жіночого. Батькам необхідна певна установка на цілеспрямоване статево-рольове виховання своєї дитини, усвідомлення високої відповідальності за підготовку юнака або дівчини. Вони можуть використовувати сучасний педагогічний досвід, підтримуючи співробітництво

з навчальною установою, учителями, слухати спеціальні лекції, читати літературу. Тільки за таких умов можливе формування у молодій людини гендерної чуйності та культури [3].

Одним із головних чинників статево-рольової ідентифікації є заклади освіти, насамперед школа, яка виступає тим соціальним середовищем, де діти вже активно починають діяти в ролі суб'єктів суспільних відносин, тренуються у взаємодії з людьми, які знаходяться з ними на одному ієрархічному рівні, та зі старшими, авторитетнішими вчителями. Саме у школі закріплюється у свідомості дитини практичне значення гендерних стереотипів, відпрацьовуються моделі взаємин і поведінки, які визначають успіхи і невдачі у спілкуванні з протилежною статтю, впливають на відносини у власній сім'ї. У зв'язку з цим школа повинна прагнути до різностороннього розвитку учнів та сприяти гармонійним партнерським відносинам.

Поряд із сім'єю, школою, однолітками суттєву роль у процесі статево-рольової ідентифікації відіграють ЗМІ – преса, телебачення, радіо, Інтернет тощо. Саме вони задають ті «ідеальні» взірці та норми статево-рольової поведінки, впливають на підліткову і молодіжну субкультуру. Гендерні моделі поведінки, взірці «чоловічого» і «жіночого», що транслуються ЗМІ, на основі ідентифікаційних механізмів, засвоюються підлітковою свідомістю, визначаючи гендерні орієнтації особистості та її реальну поведінку. Отже, під час формування гендерної ідентичності важливе значення мають ЗМІ та література, які підтримують традиційні гендерні стереотипи, але останнім часом все частіше декларують рівноправні позиції чоловіків та жінок, що, відповідно, добре засвоюється [4, с. 26].

Статево-рольова соціалізація продовжується протягом усього життя людини, тільки з дорослішанням росте самостійність у виборі цінностей і орієнтирів. У деяких ситуаціях люди можуть переживати гендерну ресоціалізацію, тобто руйнування раніше прийнятих цінностей та засвоєння нових моделей поведінки. На становлення гендерної свідомості впливають суспільні (не урядові), молодіжні, жіночі, правозахисні організації, пропагуючи ідеї рівності, публікуючи відповідні матеріали, випускаючи навчальні телепередачі. Велику допомогу в досягненні гендерної рівності надають різноманітні благодійні організації і фонди, підтримуючи організацію конкурсів, семінарів, тренінгів, надаючи гранти для розробки науково-методичних матеріалів, посібників, підручників, фінансової підтримки публікацій. Формування мужності і жіночності є соціально-культурним конструктом, що формується в процесі взаємного спілкування та обумовлюється соціально-культурними вимогами до жінок і чоловіків. Гендер перебуває під постійним впливом як культурних норм, які

встановлюють, що повинні робити чоловіки, а що – жінки, так і соціальної інформації.

Отже, аналізуючи вищевикладене, стає зрозумілим, що статево-рольова ідентифікація – це важливий фактор самопізнання та самовизначення особистості. Статево-рольова ідентифікація впливає на життя індивіда та на його функціонування в суспільстві. Чинниками, які найбільш впливають на цей процес, виступають сім'я та виховання, соціальні інститути (школа, інститут), різноманітні організації, а також засоби масової інформації.

Список використаних джерел

1. Савченко Ю. Ю. Особливості формування статево-рольових уявлень у старших дошкільників. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 94–96.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
3. Байдюк Н. В. Социально-педагогические условия эффективности воспитания гендерной культуры молодой личности. *Вопросы психологии*. 2006. № 4. С. 65–70.
4. Каган В. Е. Семейные и поло-ролевые установки у подростков. *Вопросы психологии*. 1998. № 2. С. 21–26.

Биковська Д. С., здобувач вищої освіти,

*Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна*

Науковий керівник – Кушнір Ю. В., канд. пед. наук, доцент,
*Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У сучасному світі досить часто підіймається питання толерантної поведінки у суспільстві. Адже будь-яке суспільство певною мірою залежить від здатності людей співіснувати одне з одним, від того, чи сприймають вони одне одного, чи поважають і підтримують, чи об'єднують свої зусилля для подолання спільних для них проблем, для постійного поліпшення свого матеріального й духовного життя. Загалом, толерантна поведінка і фактори, що покладені в основу її розвитку, – одна з найактуальніших тем сучасності.